eksperemental teatrlar” festivalında eń joqarı nominaciyaǵa iye boldı. 2011-jılı Tashkent qalasında ótkerilgen “Teatr.uz” ekinshi xalıqaralıq teatr festivalında teatr jámáátiniń miyneti múnásip bahalandı. 2011-jılı “Ózbekstan Respublikasına xızmet kórsetken mádeniyat xızmetkeri” ataǵı menen sıylıqlandı.

Aramızdan erte ketkennen soń, teatr jámááti Irzamurat Aybatovtıń teatr haqqındaǵı pikirlerin eslep “Teatr – bul meniń ómirim. Teatr – bul bizlerdiń úyimiz. Bul jerde barlıq kásiplesler bir shańaraq aǵzasındaymız” – degen sózlerin esleydi. Baspasózdegi maqalasında “Ómirimniń derlik barlıq este qalarlıq waqıtları teatr menen baylanıslı. Usı dárgayǵa kelgenimde mennen baxıtlı adam joq edi. Bul waqıyaǵa 37 jıldan asıptı. Usı dáwir ishinde saxnalastırǵan birqansha spektakllerim Ashxabad qalasında ótkerilgen “Milliy folklor hám teatr kórkem óneri”, Kairde ótkerilgen IX Xalıqaralıq teatr festivalında joqarı orınǵa hám nominaciyaǵa múnásip dep tabıldı. Miynet adamdı shınıqtıradı, waqtı kelgende sawǵaları menen sıylaydı. Dóretiwshilikte bir minutta toqtamaw rejissyordıń altın qaǵıydası…” – degen pikirleri onıń ómiri hám dóretiwshiliginiń esabatına uqsaydı.

Juwmaqlap aytqanda, tákirarlanbas talant iyesi, teatr kórkem óner pidayısı, qısqa ómiri dawamında tanımalı bolǵan hám xalqımız kewlinen orın aldı. Ol tamashagóyler kózqarasınan hám kórkem talaptan kelip shıǵıp zamanǵa say qaharmanlardı jaratıw máselesinde úlgi kórsetti. Irzamurat Aybatovtıń Qaraqalpaq teatrındaǵı xızmeti aktyorlıq sheberligi, rejissyorlıq sheshimi hám dramaturgiyadaǵı izleniwleri ózine tánligi menen tamashagóyler kewlinen shıǵa alǵanı ushın xalqımız qálbinde máńgi jasaydı.

Ádebiyatlar

1. Qaraqalpaq mámleletlik jas tamashagóyler teatrı T.: - Teatr // 2019. № 3.

2. A.Seytov. Qaraqalpaq mámleletlik jas tamashagóyler teatrı rejissurasınıń tiykarshılarınan biri. T.: - Teatr // 2021. №1.

3. T.Urazov. Teatr onıń ómiri edi.Qaraqalpaqstan jasları. / 2021.14-yanvar №2.

4.G.Juginisova. Siz mangi jasaysız, teatr saxnasında. .Qaraqalpaqstan jasları.. / 2021.16-yanvar.

5. T. Seitnazarova Modern Science and Research 2. Educational significance of Berdaq's poet works and the place of" Khalyk ushin" opera on the theater scene.

РЕЗЮМЕ. Мақола қорақалпоқ ёш томошабинлар театрининг машхур актёри, бош режиссёри, қатор совринлар эгаси, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган маданият ходими Ирзамурод Айбатовнинг ижодий фаолияти ҳақида.

РЕЗЮМЕ. Статья о творческой деятельности известного актера, главного режиссера Каракалпакского театра юного зрителя, обладателя ряда призов, заслуженного работника культуры Республики Узбекистан ирзамурода Айбатова.

SUMMARY. The article is about the creative activity of the famous actor, chief director of the Karakalpak Theater of the young spectator, winner of a number of prizes, Honored Worker of Culture of the Republic of Uzbekistan irzamurod Aybatov.

SES JAZÍW TEXNOLOGIYASÍNÍŃ RAWAJLANÍW BASQÍSHLARÍ
(Rossiya ses rejissyorlıǵı mısalında)

Tilepov Quatbay Nukusbaevıch - *assistent oqıtıwshı*
Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı

Tayanısh sózler: mádeniyat, kórkem óner, kadr, kino óneri, ses rejissyorı.
Ключевые слово: культура, изобразительное искусство, кадр, кинематография, звукорежиссёр.
Key words: culture, art, personnel, film industry, sound director.

Rossiyada ses rejissyorlıǵı kásibiniń qáliplesiwi ótken ásirdiń 30-jıllarında júz bergen. Bul proceste kino sheshiwshi rol oynadı. Moskva hám Sankt-Peterburgtaǵı ilimpazlar gruppaları derlik bir waqıttıń ózinde Rossiyada optikalıq usıl járdeminde plyonkaǵa dawıs jazıw ushın birinshi qurılmalardı jarattı.

Izertlewshilerdiń pikirine kóre, birinshi dawıslı súwret ekranda kórsetilgen muzıka ásbapları dawısın tákirarlaw qábiletin kórsetetuǵın koncert programması (1930) edi. Dawıstı jazıw hám birinshi dawıs jazıw qurılmalarında tıńlaw elektromexanikakalıq usılda isletilingen plyonkada ámelge asırıldı (birinshi qurılma oylap shıǵarıwshı A.F.Shorin atınan "Shorinophone" dep atalǵan). Shorinophone birdey qurılmada tákirarlanǵan kóp jollı mexanikalıq kese jazıwdı ámelge asırdı. Shorinofonda jazıp alıw hám kóbeytiw elementiniń rolin arnawlı bas atqarǵan, oǵan truba kesiw ushın keskish kiritilgen hám jırlaw ushın korund iynesi kiritilgen.

Radio esittiriwdiń jaratılıwı hám rawajlanıwı ses rejissyorlıǵı kásibiniń rawajlanıwda úlken rol oynadı. Ótken ásirdiń 30-40-jılları tiykarǵı jazıw quralları úlken mum yamasa tonfoil diskları edi. Bul disklarda audio treklar elektromexanikalıq tárizde kesilgen, olardan jazıw birdey qurılmada tıńlanǵan. Eger 30-50-jıllarda texnikalıq tárepten dawıs jazıw úskeneleriniń nadurıslılıǵı sebepli júdá kóp árman etilgen bolsada, ses rejissyorlıǵı ustaları qashannan berli payda bolǵan, olardıń atları óz ortalıǵında keń tarqalǵan - D.Gaklin, A.Grossman, S. Pazuxin, hám taǵı basqa. Olardıń umtılıw háreketleri menen klassik muzıkanı jazıp alıw texnologiyası az-azdan "janlı" kontsertlerde de, studiya maydanlarında da basqıshpa-basqısh islep shıǵıldı. Olar programmanı jazıp alıwda joqarı kórkem sapaǵa eristi. Optika-mexanikalıq televizordıń birinshi uzatılıwı - katodlı trubkalı televidenieniń ashılıwı – 1931-jılı Moskvada hám 1932-jılı Leningradta bolıp ótti. 1938-1939-jılları bul qalalarda televideniye orayları ashılıp, olar sol waqıtta vakuumlı trubkalardan paydalanǵan halda aldıńǵı dawıs studiyası úskeneleri menen úskenelestirilgen.

Rossiyada radio hám televideniye tarmaqlarınıń keń rawajlanıwı ótken ásirdiń 50-jılları baslanǵan. 1980-jılı mámleketimizdiń hár túrli qalalarında 120 ǵa jaqın teleoraylar hám 180 ge jaqın radio úyleri bar edi. 1950-1960-jılları dawıs jazıw studiyaların texnikalıq tárepten qayta úskenelew ámelge asırıldı.

Birinshi trubkalı magnitafonlar hám miksher pristavkaları payda boldı, magnitofonlardıń assortimenti keńeydi, kúsheytkishlerdiń texnikalıq kórsetkishleri jaqsılandı hám taǵı basqa 1960-jıllardan baslap stereofonik radio esittiriwdiń aktiv keń kólemde tarqatılıwı baslandı.1960-jıllardıń aqırında dawıs studiyaların jańa úskeneler menen qayta úskenelewdiń ekinshi dáwiri baslandı: birinshi náwbette tranzistorlarda, 1970-jıllardıń ekinshi yarımınan bolsa audio signallardı qayta islew úskenesi (reverberlar, kompressorlar, shawqımlardı kemeytiw) menen integral mikrosxemalar boyınsha sistemaları hám basqalar). Sol waqıtta "Lenfilm" kinostudiyaları magnit jazıwdı ózlestirgen edi. Stereo hám kóp trekli magnitofonlar, stereomikrofonlar, jańa, zamanagóy hám aldıńǵı mikslaw pristavkaları payda bola basladı hám keń tarqaldı.

Bul proceslerdiń barlıǵı tábiyiy ses rejissyorlarınıń jumıs texnologiyasında sezilerli ózgerislerge alıp keldi. Jańa texnikalıq bazanıń rawajlanıwı menen dawıstı redaktorlaw, qayta jazıw hám izbe-iz over dublyaj qılıw múmkinshiligi payda boldı. Dawıstı kóp trekli jazıp alıw hám odan keyin barlıq dawıs komponentlerin aralastırıw fonogrammalardı qayta islew imkaniyatın berdi. Mısalı, jasalma reverberaciyadan paydalanıw xojalıq derekler dawısın sezilerli dárejede bayıtdı, kompressorlardan paydalanıw bolsa fonogramma dawısın jáne de bay hám tıǵızraq etdi. Bul dáwirde jergilikli ses rejissyorlarınıń jańa áwladı qáliplesti, olar joqarı sapalı hám joqarı kórkem dawıs jazıwların jarattı - I.Veprintsev, V.Babushkin, S.Shugal, V.Dinov, M.Vendrov, Y.Xaron, P.Kondrashin, V.Vinogradov hám taǵı basqa. Olar kóbinese texnikalıq qurallardıń jetpesligin ózleriniń ziyreklilikleri menen toltırıwǵa májbúr boldı.

Rossiyada ses jazıwdı rawajlandırıwdıń úshinshi dáwiri 1980-jılları baslanǵan hám házirge shekem dawam etpekte. Jańa cifrlı hám kompyuter texnologiyalarınıń payda bolıwı menen dawıstı qayta islew procesi ózgerdi, keńisliktegi dawıs jazıw sistemaları aktiv túrde engizildi. Bulardıń barlıǵı dawıs studiyaların jańa qayta úskenelerdiń keń kólemli procesine sebep boldı. Házirgi waqıtta jetekshi dawıs jazıw studiyaları hár qıylı cifrlı úskenelerden paydalanıwǵa ótken yamasa ótip atır. 1990-jıllardan baslap Moskva, Sankt-Peterburg hám basqa qalalardaǵı studiyalar kompyuterdi redaktorlaw stanciyalarınan paydalandı.

Cifrlı texnologiyalarǵa ótiw sızıqlı bolmaǵan dawıstı redaktorlaw, kóplegen arnawlı effektler hám keńisliktegi kodlaw sebepli jańa múmkinshiliklerdi ashıp beredi, bul sizge hár qıylı akustikalıq mákan jaratıw, jańa tembrlerdi kirgiziw hám jańa tembrlerdı qollaw imkaniyatın beredi. Dawıs texnologiyasın rawajlandırıwdıń jedel hám qaytarıp bolmaytuǵın procesi keleshekte kino, televideniye hám radio ushın jergilikli ses rejissyorlıǵınıń jáne de joqarı dárejesine alıp keledi. [1]

Bul bolsa, óz gezeginde, qánigeler ushın dawıstı jazıp alıw, qayta islew hám redaktorlaw boyınsha jańa qosımsha múmkinshiliklerdi ashıp beredi hám virtual dárejede dawıs jazıwların

jaratıwda ózine isenimli dóretiwshilik ideyalardı ámelge asırıw imkaniyatın beredi. Solay etip, zamanagóy televideniye hám radionıń ses rejissyorlıǵına cifrlı texnologiyalardıń aktiv engiziliwi úlken tásir kórsetip atır. Biraq onıń unamlı hám unamsız tárepleri bar, bul, álbette, tolqınlardıń dawıs ortalıǵı jaǵdayına tásir etedi.

Juwmaqlastırıp aytqanda, Rossiya televideniye hám radiosında házirgi kúnde zamanagóy texnikalar menen támiyinlenip xalıq ushın sapalı kórsetiwler tayarlanıp kelinbekte.

Ádebiyatlar

1.Абрамов А. А. О специфике музыкального содержания //Эстетические очерки. М., 1973. Вып. 3.
2.Абрамов В., Рихтер С., Попов О. Телерадиовещание: ущерб психическому и физическому здоровью //Broadcasting. 2001—2002. № 8.
3.Авербах Е. М. Музыка и СМК: Из прошлых прозрений, прогнозов и проблем //В зеркале критики: Из истории изучения художественных воспоминаний массовой коммуникации. М., 1985.
4.Аверина Н. Проблема бессознательного в художественном мышлении («Клип») //Современные проблемы аудиовизуальных средств массовой коммуникации. М., 1995.

REZYUME. Bul maqalada Rossiyada ses rejissyorlıǵı kásibiniń rawajlanıw basqıshları, dawıs jazıw úskeneleri túrleri, radio hám televideniye tarmaqlarınınıń keń rawajlanıwı haqqında sóz etiledi.

РЕЗЮМЕ. В данной статье рассматриваются этапы развития профессии звукорежиссера в России, виды звукозаписывающего оборудования, широкое развитие радио-и телевизионных сетей.

SUMMARY. This article will talk about the stages of development of the profession of sound directing in Russia, the types of sound recording equipment, the wide development of radio and television networks.

BIBLIOGRAFIYA HÁM MÁDENIYAT

KITAPXANA ISKERLIGI RAWAJLANÍWÍNDA INNOVACION TEXNOLOGIYALARDÍŃ ÁHMIYETI

Aytımova Dilbar Aymuratovna – *úlken oqıtıwshı*
Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı

Tayanch so‘zlar: kutubxona ishi, raqamlashtirish, ta’lim texnologiyalari, elektron kutubxonalar, axborot savodxonligi, kutubxona xizmati, raqamli resurslar.

Ключевые слова: библиотечное дело, цифровизация, информационные технологии, электронные библиотеки, информационная грамотность, библиотечное обслуживание, цифровые ресурсы.

Key words: librarianship, digitalization, information technology, electronic libraries, information literacy, library services, digital resources.

Kitapxanalardıń tariyxı áyyemgi civilizaciyalardan baslap mıń jıllıq bolıp, bul dáwirde kitapxanalar fakt hám bilimler saqlaytuǵın orınlardan ibarat edi. Áyyemgi Mesopotamiya hám Mısırda kitapxanalar áhmiyetli hújjetler, diniy tekstler hám ilimiy shıǵarmalar saqlanatuǵın gúlal taxtasha hám papiruslar toplamı bolǵan. [1, 12-18] Jazıwshılıq hám mádeniyat rawajlanıwı menen kitapxanalar ilimpazlar hám filosoflar bir-biri menen pikirlesiw hám izertlewler alıp barıwı múmkin bolǵan bilim oraylarına aylandı. Orta ásirler áyyemgi tekstlerdi saqlaytuǵın hám kóshiretuǵın kitapxanalarınıń dúziliwi menen belgilengen. Bul kitapxanalar, ásirese, Evropada, mádeniy krizis hám urıslar dáwirinde bilimlerdi saqlawda tiykarǵı áhmiyetke iye boldı. Renessans, óz náwbetinde, kitapqa hám bilimge qızıǵıwshılıqtıń jańa tolqının payda etti, bul bolsa jámiyetlik kitapxanalardıń jaratılıwına hám oqıtıwshilar bilimdi beriwinde kitap baspalarınıń roliniń kúsheyiwine alıp keldi. XVIII hám XIX ásirler kitapxanalar keń xalıq ushın ashıla baslaǵan dáwirler boldı. Aǵartıwshılıq ideyasınıń payda bolıwı menen kitapxanadan xalıqtıń barlıq qatlamları paydalanıwı múmkin boldı, bul bolsa sawatlılıq hám bilimlendiriwdiń tarqalıwına xizmet etti. Bul dáwirde "pulsız xalıq kitapxanası" koncepciyası payda boldı hám bul bilimnen paydalanıwdı demokratiyalastırıw boyınsha salmaqlı qádem boldı. XX ásir texnologiyalardıń jedel rawajlanıwı, jańa media formatlar: audiovizual materiallar, mikrofilmler